

Bob Reinalda*

Nationale en internationale dimensies aan de totstandkoming van het NVV-Vrouwensekretariaat in 1959

Nu ik bezig ben met een onderzoek naar de naoorlogse dienstbonden en hun internationale beroepssekretariaten, zijn er voor mij twee redenen nader in te gaan op het ontstaan van het NVV-Vrouwensekretariaat (1959) en daaraan voorafgaand de Kommissie Vrouwenarbeid (1955). De eerste is dat de bestaande teksten over dit ontstaan mij niet bevredigen, de tweede is de vraag naar de verhouding tussen nationale en internationale ontwikkelingen op dit punt. Is het ontstaan een ontwikkeling op zichzelf of maakt het deel uit van een groter geheel?

Bestaande teksten over de vakbeweging laten het ontstaan van het Vrouwensekretariaat nog onbesproken (bijvoorbeeld Windmullers *Arbeidsverhoudingen in Nederland*, maar ook *Voor de bevrijding van de arbeid*, waarvan ik mede-auteur ben) of behandelen dit op een wijze die ik problematisch, zelfs onterecht vind (H.M. In 't Veld-Langeveld; E. Blok; de auteurs van *Naar groter eenheid*). Dit geldt vooral de vragen waar wij de oorsprong moeten zoeken, wie de draagsters van de kommissie en het sekretariaat zijn en hoe wij het uiteindelijke resultaat moeten waarderen. Voor mij is niet het Nederlands Verbond van Vakverenigingen (NVV) als organisatie het uitgangspunt (vergelijk de auteurs van de recente NVV-geschiedenis *Naar groter eenheid*: "De oprichting van het sekretariaat bewees dat het NVV de noodzaak erkende om zich daadwerkelijk voor de belangenbehartiging van de vrouwen in te zetten"¹), maar zijn dat de vrouwen die de totstandkoming van kommissie en sekretariaat hebben bewerkstelligd. In tegenstelling tot Blok² en de auteurs van *Naar*

*Vakgroep Internationale Betrekkingen van het Instituut voor Politikologie in Nijmegen; redakteur van het *Bulletin Nederlandse Arbeidersbeweging*.

1. E. Hueting, F. de Jong Edz. en R. Neij, *Naar groter eenheid. De geschiedenis van het Nederlands Verbond van Vakverenigingen 1906-1981*, Amsterdam 1983, 287.

groter eenheid zoek ik de draagsters ervan niet in de Vrouwenbond van het NVV, maar onder vrouwelijke kaderleden en bestuurders van de vakbonden. Opmerkelijk in dit verband is het eenzijdig en onderling zelfs tegengesteld bronnengebruik. De auteurs van *Naar groter eenheid* steunen in hoofdzaak op NVV-verslagen, Blok daarentegen vooral op materiaal van de Vrouwenbond. Geen van hen gebruikt gegevens, schriftelijk of mondeling, uit de bonden. Mijn waardering voor de totstandkoming van het sekretariaat tenslotte is positiever dan die van In 't Veld-Langeveld,³ die de oprichting van de Kommissie Vrouwenarbeid in 1955 tegen de achtergrond van "een tot inertie dwingende historische belasting" enigszins kleinachtend "al een heel ding" noemt. Naar mijn mening is het behaalde succes weliswaar een resultaat van de tolerantie van mannen (In 't Veld-Langeveld: "vrouwenbelangen blijven gekoppeld aan die van mannen"), maar dan toch ook van de kracht van vrouwen.

Door de inperking van het onderwerp blijven de konfessionele vakorganisaties hier buiten beschouwing. Het oordeel van In 't Veld-Langeveld over hen in haar boek uit 1969 is in dit verband bijzonder hard. "In de lijn der historie ligt ook dat noch het C.N.V. noch het N.K.V. door enige maatregel blijk van belangstelling voor deze categorie van werknemers (= vrouwelijke - br) geeft. Dat die belangstelling vrijwel niet bestaat, werd door functionarissen van deze vakcentrales ook volmondig beaamd".⁴ In hoeverre onder vrouwelijke kaderleden in de konfessionele organisaties iets heeft geleefd, is mij niet bekend.

De vraag naar de verhouding tussen nationale en internationale ontwikkelingen is niet alleen een belangstelling van mijn vakgroep, maar werd ook geuit op het door enkele wetenschapswinkels en de FNV georganiseerde kongres 'Vakbeweging en historisch onderzoek' (Utrecht 27 oktober 1984). Enigszins gechargeerd laten zich met betrekking tot vakbewegingsgeschiedenis twee groepen wetenschapsbeoefenaren onderscheiden, de grote groep der Nationalen en de kleine der Internationalen. De eerste groep concentreert zich op de nationale gebeurtenissen en ontwikkelingen, de tweede op de internationale, terwijl de verbanden tussen beide vaak in het water tussen wal en schip geraken, dat wil zeggen weinig aan bod komen. Weliswaar besteden Nationalen, waarvan ook ikzelf een voorbeeld ben, in een bij- of slotparagraaf af en toe aandacht aan internationale ontwikkelingen of buitenlandse invloeden, maar daarna gaan zij snel

2. E. Blok, *Loonarbeid van vrouwen in Nederland 1945-1955*, Nijmegen 1978.

3. H.M. In 't Veld-Langeveld, *Vrouw-*

beroep-maatschappij. Analyse van een vertraagde emancipatie, Utrecht 1969.

4. Idem, 133.

weer over tot de hoofdschotel: de nationale gebeurtenissen. Hierdoor ontstaat de indruk van autonome nationale ontwikkelingen met af en toe een prikkel van buitenaf (of naar buiten toe). Iets dergelijks, maar dan omgekeerd, geldt voor de Internationalen. Het is echter de vraag of verbanden tussen nationale en internationale ontwikkelingen niet centraler moeten worden gesteld in de naoorlogse periode van internationalisering in politiek-ekonomische zin. Door middel van die ook de vakbeweging rakende internationalisering zoekt het kapitaal juist op internationale schaal oplossingen voor het proces van waarde- en meerwaardevorming. Te denken valt aan import van arbeidskrachten of grensoverschrijding van kapitaal naar de arbeidsmarkt van andere produktiezones, internationale controle over grondstoffen en produktiemiddelen, grensoverschrijding voor afzetmarkten en investeringen. Behalve met een internationale arbeidsdeling krijgen we te maken met een toenemende internationale konditionering en programmering van sociaal-ekonomische verschijnselen. Voor dit laatste aspekt wijst een weliswaar globale, maar daarom niet minder uitdagende theorie uit de leer der internationale betrekkingen op de betekenis van internationale organisaties. Genoemde leer ziet 'de wereld' als een Internationaal Systeem, dat wordt gevormd door nationale staten, grensoverschrijdende aktoren en internationale organisaties. De dynamiek daarvan is volgens een ook naar geslacht differentiërende omschrijving van Wouter Hobbelen terug te voeren op de kapitalistische produktiewijze en de tegenstellingen en allianties tussen landengroepen, landen, klassen, klassefrakties en seksen.⁵ Binnen de voorkomende machtsverhoudingen op wereldschaal kunnen internationale en intergoevernementele organisaties gezien worden als een proces waarin de hegemonie in het Internationaal Systeem geïnstitutionaliseerd raakt. In deze door Robert Cox en Harold Jacobson verdedigde Gramsciaanse visie zijn de materiële en ideologische aspekten van macht verenigd in het

10

5. W. Hobbelen, *Drie teksten over internationalisering*, Nijmegen, Instituut voor Politiekologie, 1984, 7.

6. "De hegemonie van een bepaalde sociale groep weerspiegelt de dominantie van die groep over de materiële komponenten van macht, maar het is een door middel van consensus (dat wil zeggen in ideologische vorm) uitgedrukte dominantie, waarin de dominante groep rekening houdt met de belangen van ondergeschikte groepen door hen enige genoegdoening te geven zonder tegelijkertijd de eigen positie van dominantie in gevaar te brengen. De belangen van ondergeschikte

groepen worden tot op zekere hoogte in een programma ondergebracht dat op geloofwaardige wijze als van universeel belang voorgesteld kan worden. Gewoonlijk zal dit een programma van ontplooiing onder bestaande machtsverhoudingen zijn, waarin alle deelnemende groepen, hoewel het genot ongelijk zal worden verdeeld, iets van hun gading zullen vinden." R.W. Cox en H.K. Jacobson, *The decision-making approach to the study of international organization*, in G. Abi-Saab (red.), *The concept of international organization*, Parijs 1981, 93 (alle citaten in dit artikel zijn door mij vertaald — br).

begrip hegemonie.⁶ Voor het onderwerp van dit artikel is vooral de op tripartisme (vertegenwoordiging door werknemers, werkgevers en regeringen) gebaseerde Internationale Arbeids Organisatie (IAO) van belang. Cox en Jacobson zien deze als uitdrukking van een globale hegemonie in produktieverhoudingen, waarvan de naoorlogse konsensus vooral is geformuleerd onder leiding van de in 1934 tot de organisatie toegetreden Verenigde Staten. Over de verhouding tussen de seksen laten zij zich niet uit. Aan een differentiatie naar geslacht is de leer der internationale betrekkingen pas sinds kort toe. Te proberen is echter enkele in dit verband belangrijke momenten te traceren.

Betrekken wij de hier geschetste internationale dimensie bij de beschouwing over het ontstaan van het NVV-Vrouwensekretariaat, dan valt op dat het daarbij niet om een op zichzelf staande aangelegenheid gaat. In dezelfde tijd gebeurt iets soortgelijks op internationaal vakbewegingsniveau. Op aandrang van en gedragen door vrouwen komt in 1956 een gezamenlijke Vrouwenkommissie van het Internationaal Verbond van Vrije Vakverenigingen (IVVV) en de ermee samenwerkende Internationale Beroeps Sekretariaten (IBS) tot stand, in 1959 gevolgd door deelname in de dat jaar gevormde Vrouwenkommissie van de IAO. Niet alleen relativeren deze internationale gebeurtenissen onze nationale ontwikkeling, zij kunnen ook bijdragen tot een beter begrip ervan. Dat kan door nationale gebeurtenissen te verbinden met internationale processen van integratie (bijvoorbeeld de Europese economische samenwerking die intereuropese kontakten stimuleert) of programmering (bijvoorbeeld het binnen de IAO merkbare streven naar een effectiever gebruik van vrouwenarbeid waarbij door vrouwen geuite verlangens kunnen aansluiten).

Het ontstaan van de Kommissie Vrouwenarbeid van het NVV (1955)

Zowel Blok als de auteurs van *Naar groter eenheid* plaatsen het ontstaan van de Kommissie Vrouwenarbeid van het NVV binnen de Vrouwenbond van het NVV. Eigenlijk is dat vreemd. De Vrouwenbond is in die tijd immers een organisatie van *echtgenotes* van mannelijke NVV-leden en staat bovendien weinig of niet positief tegenover vrouwenarbeid buitenshuis. Volgens de auteurs van *Naar groter eenheid* laat zich dit verklaren uit de gedachte dat het huisvrouw zijn een verworvenheid is die de vrouwen van vaak onplezierig en slecht betaald werk vrijwaart. De ontwikkeling van de Vrouwenbond naar meer aandacht voor maatschappelijke problemen, die beide boeken signaleren, lijkt me nog geen voldoende verklaring voor het binnen de Vrouwenbond opkomen van de vraag "waarom zo weinig jonge mannen, maar vooral zo weinig meisjes zich bij de vakbond aansluiten".⁷ Het stellen van deze vraag moet samenhangen met

ervaringen opgedaan bij de ledenwerving, die behalve voor de eigen organisatie ook wel voor de bonden wordt gedaan. In 1955 start de Vrouwenbond zelfs een eigen aktie ter vergroting van het ledental van het NVV. Deze richt zich vooral op de niet-georganiseerde werkende kinderen in de gezinnen van de vakbondsleden. Zelfs als deze ledenwerfbemoeienissen het stellen van genoemde vraag aan-nemelijk maken, dan blijft nog een ander vraagstuk te beantwoorden. Zou het NVV-bestuur een kommissie vrouwenarbeid instellen, indien de ideeën daarover alleen binnen de Vrouwenbond leven? Het is aan te nemen dat het NVV-bestuur dat pas zal doen als die ideeën ook binnen de vakbonden leven. Geen van beide boeken maakt daar melding van. Toch is dat een wezenlijk punt geweest.

De vaak genoemde scholingskonferentie op 7 april 1954 op De Born — waar mevrouw W. Bos een inleiding houdt over het onderwerp 'Hoe staat de vrouw tegenover haar arbeid?' en waar een voorstel aan het NVV-bestuur om een kommissie vrouwenarbeid in te stellen wordt geformuleerd — mag dan een initiatief van de Vrouwenbond zijn, essentieel is dat dit een bijeenkomst is voor vrouwelijke *kaderleden van de bonden*. Bovendien zijn op haar minst vier aktieve vrouwelijke kaderleden en bestuurders te noemen, die op het punt van vrouwen-aangelegenheden in deze tijd een rol spelen en ook gezamenlijk optreden: Co van den Born (Mercurius), Tiets van der Meulen (ABC), Anke Weidema (ANMB) en Jo Zwijnenberg (De Eendracht). Van twee van hen weet ik dat zij al langer belangstelling voor de positie van vrouwen hadden. Anke Weidema schreef in het boek *Vrouwen van Nederland, 1898-1948*, dat bij het ambtsjubileum van koningin Wilhelmina in 1948 uitkwam, het hoofdstuk 'In de vakbeweging'. In 1954 is zij bezoldigd bestuurder van de metaalbewerkerbond. Co van den Born werkte van 1946 tot februari 1954 als assistente en scholingsmedewerkster van het bestuur van de Vrouwenbond van de PvdA. Daarna is zij als bezoldigde in dienst van de bond van handels- en kantoorpersoneel Mercurius, waar zij onder andere het vrouwenwerk in haar takenpakket krijgt. Tiets van der Meulen is bedrijfs-sekretaris van de ABC in Amsterdam, de vroegere fabrieksarbeid(st)ersbond. Jo Zwijnenberg is aanvankelijk bondsraadslid van de bond in de kleding- en textielindustrie De Eendracht, later eveneens bezoldigd bestuurder. Dat zij de koppen bij elkaar steken en het NVV-bestuur laten weten op het punt van vrouwenaktiviteiten wat te willen — met maar weinig steun van de mannen, op een enkele uitzondering na zoals Hans Emmering bij Mercurius — is om twee redenen van belang. Dit gegeven verklaart in de eerste plaats de bereidwilligheid van het NVV-bestuur tot instelling van een kommissie — op het punt van de gelijke beloning bijvoorbeeld toont het NVV-bestuur zich geenszins toe-

schietelijk! — en in de tweede plaats het betrekkelijk snel van de grond komen van de ingestelde kommissie. Ik wil hiermee niets ten nadele van de Vrouwenbond zeggen (integendeel, deze blijft door een vertegenwoordigster ook bij het werk van de kommissie betrokken), maar beweer dat het ontstaan van de Kommissie Vrouwenarbeid op meer dan één bron teruggaat.

In de loop van 1954 besluit het NVV-bestuur tot instelling van de *Kommissie Vrouwenarbeid*. Deze kan het bestuur bij alle zaken die op dit onderwerp betrekking hebben van advies dienen. In februari 1955 komt de kommissie voor de eerste maal bijeen onder voorzitterschap van NVV-sekretaris Ad Vermeulen, aan wiens organisatorische capaciteiten voor de totstandkoming van de kommissie veel te danken is geweest. De kommissie bestaat uit zes vrouwen en tien mannen en beschikt over een sekretaresse. Het voorzitterschap blijft in mannenhand (na Vermeulen achtereenvolgens W.F. van Tilburg en A. Kloos); van een sekretarisfunctie is geen sprake. De vier door mij genoemde vrouwen zijn alle lid van de kommissie. Uit de vervoersbond komt er na enige tijd een tweede vrouw bij: naast E.A.J. Albrecht ook A. Beunk. Voor de Vrouwenbond neemt eerst P. van Kranenburg-Klein, later L. Hoitink-Obelink deel.

Het is de bedoeling dat de kommissie een antwoord formuleert op de volgende vraag: "Op welke wijze kunnen wij de invloed van de vakbeweging op de in het bedrijfsleven werkzame meisjes en vrouwen vergroten en hoe behouden en activeren we haar als lid?"⁸ De werkzaamheden beginnen met de opstelling van het *Rapport inzake de arbeid van de vrouw*, dat nog in hetzelfde jaar verschijnt. Dit bespreekt achtereenvolgens de omvang van de vrouwenarbeid en het georganiseerd zijn van buitenhuis werkende vrouwen, de positie van vrouwen in het NVV en de sociale positie van buitenshuis werkende vrouwen. Het komt tot een hard oordeel. Vrouwen hebben weinig of geen belangstelling voor de vakbeweging en de vakbeweging heeft weinig of niets gedaan om de positie van buitenshuis werkende vrouwen te verbeteren of de vakbeweging onder haar aandacht te brengen. Het rapport bevat een aantal suggesties om hierin verandering te brengen, die de hoofdbesturenvergadering van het NVV op 24 november 1955 overneemt. Tekenend is wel, dat het rapport zonder discussie wordt aangenomen!⁹ Ook de gedachtenwisseling op het kongres van 1956 stelt weinig voor. L. Nelemans van de ANMB en H. Emmering van Mercurius steunen de kommissie met enkele woorden en beklagen zich over het feit dat het voorliggende jaarverslag geen informatie over de kommissie verschaft. In zijn korte antwoord geeft tweede NVV-voorzitter en kommissielid C.W. van Wingerden aan, dat het bestaan van de kommissie niet

8. *Mercurius*, 15 april 1955, 38.

9. *Naar groter eenheid*, a.w., 287.

voldoende is, "want alleen praten erover geeft niets. In de bonden moet het besef levend worden, dat actie moet worden gevoerd om de sociale positie van de werkende vrouw te verbeteren en tevens om de vrouw, naar buitenlands voorbeeld, in grote getale naar de vakbonden te brengen. (*Applaus*)".¹⁰ Het volgende jaarverslag probeert de omissie goed te maken door meer informatie te verschaffen.

Van grote betekenis vooral voor de vrouwen in de commissie is het kennismaken van buitenlandse ontwikkelingen, een gedachte die afkomstig is van Ad Vermeulen. Een gedachte bovendien die, getuige Van Wingerdens verwijzing naar de hogere organisatiegraad van vrouwen in het buitenland, in het NVV-bestuur aanspreekt. Vier commissieleden, onder wie Anke Weidema en Jo Zwijnenberg, maken in september 1955 een studiereis naar Zweden, waar zij de positie van vrouwen in bedrijfsleven en vakbeweging bestuderen. In oktober maken vier andere commissieleden, onder wie Co van den Born en Tiets van der Meulen, een soortgelijke reis naar Engeland. Veel indruk maakt op hen het daar bestaan en geaccepteerd zijn van part-time werken door gehuwde vrouwen, een vorm waar men in Nederland nog lang niet aan toe is, niet in het algemeen, maar zeker niet in de vakbeweging.¹¹ Iets soortgelijks geldt voor uitzendarbeid. Werken wanneer het je uitkomt, acht de vakbeweging in die tijd ronduit belachelijk. Van speciaal op vrouwen gerichte activiteiten blijkt in de Engelse vakbeweging weinig sprake. Wel leren de commissieleden Anne Godwin kennen, de tweede sekretaris van de Clerical and Administrative Workers' Union. Het aantal vrouwelijke bestuurders, ook aan de top van de organisatie, maakt bepaald indruk. "Hoewel het erg moeilijk is vrouwen te vinden voor een volle baan in de vakbeweging, heeft deze bond behalve dus de tweede secretaris, een vrouwelijke voorzitter en vijf vrouwelijke bestuurders."¹² Beide reizen vinden plaats onder auspiciën (dat wil zeggen met subsidie) van het produktiviteitsagentschap EPA van de Organisatie voor Europese Economische Samenwerking (OEEB). Een instantie die in het kader van de Marshall-hulp en liberalisatie van de intereuropese economische betrekkingen wel meer intereuropese vakbondsactiviteiten steunt. Van de buitenlandse reizen, die overigens niet steeds in het kader van de commissie maar ook in dat van de bonden worden gemaakt, zijn die naar Duitsland de belangrijkste. Daar is wat dan het vrouwenwerk in de vakbeweging wordt genoemd het verst ontwikkeld. Zo is Co van den Born aanwezig op de tweede vrouwenkonferentie van de Deutscher Gewerkschaftsbund (DGB) van 12 tot 14 mei 1955 in Dortmund. Ook neemt zij deel aan de Duits-Nederlandse konferentie

10. *Verslag 21e algemene vergadering NVV 5-9 juni 1956*, 77-78.

11. *Mercurius*, 1 januari 1956, 2.

12. *Mercurius*, 15 mei 1956, 73.

over 'De vrouw in het bedrijfsleven' van 13-15 oktober van dat jaar in Rheydt bij Mönchen-Gladbach. Deze konferentie is voorbereid door het tal van vrouwenorganisaties overkoepelende Nederlandse Vrouwen Comité en enkele Duitse organisaties. Wat de beroepsarbeid van vrouwen aangaat blijken er enkele opmerkelijke verschillen tussen beide landen te bestaan. Van deze valt vooral het beter georganiseerd zijn in Duitsland op. "Ruim 17% van de in loondienst werkzame vrouwen is lid van een vakorganisatie. Ofschoon dit percentage nog veel te wensen over laat, steekt onze 5% er toch wel schril tegen af. Maar ja, het Duitse Vakverbond (D.G.B.) heeft een Hoofdafdeling Vrouwen, waar men zich concentreert op de vraagstukken rond de vrouwenarbeid en de propaganda onder de werkneemsters. Ook de aangesloten organisaties hebben vrouwenafdelingen, evenals de plaatselijke afdelingen van de D.G.B. Deze vrouwenafdelingen werken niet op zichzelf, maar geven de problemen door aan de algemene organisatie. De leidster van de Hoofdafdeling Vrouwen heeft zitting in het bestuur van de D.G.B.", aldus Van den Born in *Mercurius*.¹³

Een van de in het rapport uit 1955 genoemde mogelijkheden om tot verbetering van de situatie binnen het NVV te komen is het instellen van interne commissies vrouwenbelangen door de bonden. Deze zijn gedacht als schaduwcommissies van de Commissie Vrouwenarbeid en moeten daarin ook vertegenwoordigd zijn. Slechts in vier bonden lukt het een dergelijke commissie te vormen. Dat zijn de ABC, de metaalbewerkersbond, de grafische bond en – met het meeste succes – de vervoersbond. De overige bonden doen dit niet, enkele met het ontwijkende argument te weinig vrouwelijke leden te hebben, andere vanwege te sterke weerstanden tegen dit soort vrouwenactiviteiten. Dit is het geval bij de bouw- en de politiebond. De ambtenarenbond ABVA voelt er zelfs bijzonder weinig voor. Bij *Mercurius* kan Van den Born wel een commissie met enkel vrouwen instellen, maar omdat er dan geen bestuurders bij betrokken zijn en een dergelijk samengestelde commissie weinig status heeft, weigert zij dat. Na vertraging – zelf gaat zij intussen onverdroten met het vrouwenwerk door, waaronder vanaf eind 1957 de uitgave van een bulletin voor vrouwelijke leden – komt de commissie er eind 1961 tenslotte toch en wel met de verlangde (mannelijke) bestuurders erin. Dit zijn een distriktbestuurder en een bondsbestuurder, die tevens het vrouwenwerk in zijn portefeuille krijgt. Als geheel is het resultaat binnen het NVV echter mager. Pogingen om vrouwen in verschillende NVV-kommissies (looncommissie, sociale commissie, commissie vakopleiding, enzovoort) opgenomen te krijgen – een andere suggestie

13. *Mercurius*, 11 november 1955, 122.

uit het rapport – lopen nog slechter af. Hier wordt helemaal niets bereikt. Het NVV-bestuur is hieraan door passiviteit en het niet geven van het goede voorbeeld mede schuld. Zo laat het bijvoorbeeld aan de bonden over of deze een man of een vrouw naar een NVV-kommissie sturen. Zelf voelt het niet voor toevoeging van een vrouwelijke vertegenwoordiger uit de Kommissie Vrouwenarbeid aan de bestaande commissies. Die zouden daardoor te uitgebreid worden. Het jaarverslag konkludeert dan ook op vernietigende wijze: “De vraag, hoe de situatie, dat bij allerlei vraagstukken het vrouwelijke aspect wordt vergeten, kan worden gewijzigd, bleef dus onopgelost”.¹⁴ Hoe weinig belangstelling het NVV aan de dag legt, mag tenslotte blijken uit het ontbreken van aandacht voor het werk of de opvattingen van de Kommissie Vrouwenarbeid in het eigen blad *De Vakbeweging*. Wel komt in 1957 een NVV-folder voor de propaganda van het vrouwenwerk ter beschikking: *De juiste vrouw op de juiste plaats*. Deze verschijnt in een oplage van 55.000 exemplaren. Ondanks de geringe medewerking volhardden de vrouwen in de Kommissie Vrouwenarbeid. In feite werken zij volgens twee lijnen. De eerste is het verzorgen van scholing naar vrouwen toe. De tweede is het binnen de kommissie en de vakbeweging blijven praten over het vrouwenwerk en de argumenten daarvoor. Het scholingswerk slaat al na enkele ‘proefbijeenkomsten’ goed aan en staat onder leiding van Anke Weidema en Co van den Born. Zij blijven het vele jaren verzorgen met in tal van plaatsen in het land zogeheten gespreks-groepen en scholingsweken. Deze en andere kursussen zetten zij zelf op, gebruikmakend ook wel van inleidsters van buiten. Soms laten zij mannen spreken, maar daar hebben zij dan wel eerst mee gepraat om hen er van te doordringen dat zij in het bedrijfsleven werkende vrouwen voor zich hebben. De enkele keer dat een dergelijke voorbespreking niet kan plaatsvinden, gaat dat tot ergernis van de kursistes prompt mis. Onderling kunnen de deelnemsters aan de kursussen, die uit heel verschillende bonden en beroepen komen, het goed vinden. Zij zoeken elkaar op, hebben weinig last van standsverschillen (minder in elk geval dan mannen op soortgelijke kursussen) en leren veel van elkaar. Er is weinig afwezigheid of verloop. De tweede lijn betreft vooral het bij kollega’s en leden bepleiten van onderwerpen als de gelijke beloning (het gesloten verdrag inzake de totstandkoming per 1 januari 1958 van de Europese Economische Gemeenschap verplicht hier uiteindelijk toe), het buitenshuis werken van gehuwde vrouwen (waarvan de vakbeweging nu juist vindt dat zij ertegenin moet gaan) en het klemmende vraagstuk van de huisvesting van ongehuwde vrouwen. Vooral op het punt van de ongelijke beloning moeten de vrouwen heel wat weerstanden wegnemen, ook binnen de kommissie. Een proces waaraan zij jaren werken en dat op den

14. *Jaarverslag NVV 1956-1958*, 29.

duur niet zonder resultaten blijft. Kommissie-voorzitter Van Tilburg is aanvankelijk mordicus tegen, maar zwicht tenslotte voor het argument van de concurrentie en begrijpt dat om vrouwen lid te maken van een bond deze daarvoor iets moet doen. Eenmaal om werkt hij er keihard voor.¹⁵

De totstandkoming van het NVV-Vrouwensekretariaat (1959)

Als geheel zijn de resultaten van de Kommissie Vrouwenarbeid, gelet op de suggesties gedaan in het rapport uit 1955, na enkele jaren weinig bevredigend. De scholing van vrouwen mag dan een succes zijn, van een adviserende taak binnen het NVV op het gebied van de vrouwenarbeid is nauwelijks iets terechtgekomen.

Het administratieve en uitvoerende werk in de kommissie komt in hoofdzaak neer op Anke Weidema en Co van den Born, voor wie dit bij hun dagelijks werk als bondbestuurders geleidelijk aan te veel wordt. Enkele mannen in de kommissie doen enthousiast mee, zoals Joop Reinds van de grafische bond, anderen komen nooit. Om zich te oriënteren op een betere werkwijze winnen zij inlichtingen in bij buitenlandse vakcentrales. In 1957 reizen beide vrouwen naar Duitsland, waar zij een week lang in Düsseldorf de onder leiding van Maria Weber staande Hauptabteilung Frauen van de DGB bezoeken. Het vrouwenwerk is daar geen doel op zichzelf, maar is organisatorisch in het geheel ingevoegd. Dat wil zeggen dat "het aparte werk onder de vrouwen vooral van belang is om de vrouwen, die eenmaal lid geworden zijn, geleidelijk aan in het algemene werk in te schakelen". Hoewel bij de DGB het aktiveren van vrouwelijke leden niet altijd van een leien dakje gaat, sterkt het bezoek beide vrouwen in de overtuiging dat "vrouwen wel belangstelling hebben voor de vakbeweging, mits zij de gelegenheid hebben deze belangstelling op eigen wijze tot uiting te brengen".¹⁶

Omdat de door de Kommissie Vrouwenarbeid gevolgde werkwijze niet voldoet, stelt zij in 1958 een werkkomité in om na te gaan hoe het vrouwenwerk moet worden voortgezet en uitgebouwd. De Duitse ervaringen komen daarin uitvoerig ter sprake, deels als leidraad, deels om de verschillen met de Nederlandse situatie te verwoorden. Op de bijeenkomst van 22 april konkludeert het werkkomité over de betekenis van de Kommissie op dat moment: "Is een advies-, en geen beleidsinstantie, waaraan overigens geen adviezen worden gevraagd. Organiseren wij een scholingsweek, of een serie gespreksavonden, dan geschiedt dit door enkele leden van de commissie, die hiermede een stuk dienstverlening verrichten ten behoeve van de bonden. Taak voor het verbond zelf." Aan belangrijke zaken als koördinatie, lonen, vakopleiding, promotiekansen, pensioenen, sociale verzekering en

15. Interviews 26 mei en 19 augustus 1983 met Co van den Born.

16. *Mercurius*, 15 december 1957, 172.

vertegenwoordigingen heeft de commissie in feite niets kunnen doen. Het comité vraagt zich af: "Is men wel bereid deze dingen aan de commissie te geven? Wij hebben ons eigenlijk uitsluitend beziggehouden met propaganda, scholing en binding." Bovendien: "Voor de bestudering en behandeling van bovengenoemde punten is de commissie niet het meest geschikte orgaan. Daarvoor is het te lomp, degenen, die het werk doen, lijden aan een chronisch tijdgebrek en vinden in dit werk geen hoofdtaak en bij een groot aantal commissieleden, die zogenaamd namens hun organisatie de vrouwenbelangen behartigen, ontbreekt de nodige deskundigheid." En tot slot: "De commissie heeft geen status".¹⁷

Nog hetzelfde jaar brengt de commissie het gedegen, door het werkkomité voorbereide *Rapport inzake de mogelijke toekomstige opzet en structuur van het vrouwenwerk binnen het NVV* uit. Dit pleit een apart sekretariaat voor werkneemsters met een daarvoor aan te trekken – en dit wordt expliciet gevraagd – vrouwelijke functionaris. Het sekretariaat moet in staat zijn om de propaganda en scholing naar behoren voor te bereiden maar ook de vraagstukken verbonden aan de vrouwenarbeid te bestuderen, opdat een standpunt kan worden bepaald dat na goedkeuring van het NVV-bestuur kan dienen als richtsnoer voor de aangesloten bonden. Er zijn daartoe twee vormen denkbaar. De eerste is een kontaktorgaan zoals de hoofd-arbeiders of beampten in het NVV kennen met uitsluitend adviserende bevoegdheid, samengesteld uit vertegenwoordigers van de bonden en met een sekretaris in dienst van het NVV. De tweede mogelijkheid heeft de voorkeur van de commissie en is een orgaan dat bestaat uit vertegenwoordigers van de aangesloten bonden en is ingepast in het totale beleid van het NVV. De aan dit orgaan toe te voegen functionaresse draagt beleidsverantwoordelijkheid en heeft dus zitting in het NVV-bestuur.

Op het kongres eind september, begin oktober 1959 verdedigt NVV-bestuurder Paul de Vries het standpunt van het NVV-bestuur. Dit is voorstander van een gecentraliseerde aanpak van het vrouwenwerk. Voor de geringe organisatiegraad van vrouwen noemt De Vries twee oorzaken: "In de eerste plaats zijn de vrouwen met onze vakbondspropaganda moeilijk te benaderen. Duizenden vrouwen, vooral de jongere, zien hun betrekking niet als blijvend maar als een voorportaal voor het huwelijk. Een tweede oorzaak is, dat onze propaganda op een te mannelijke wijze wordt gevoerd. Dat betekent niet dat er steeds een hamer bij gebruikt wordt, maar wel dat er te weinig onderwerpen bij gebruikt worden, die in de belangstellingssfeer van de vrouw liggen." Hieruit heeft het bestuur gekonkludeerd dat voor de propaganda onder buitenshuis werkende vrouwen een afzonderlijke

aanpak nodig is. "Dat kan echter alleen maar gecentraliseerd gebeuren, want de afzonderlijke bonden kunnen in dit opzicht maar weinig doen. De meeste bonden hebben te weinig vrouwelijke leden om daarvoor afzonderlijke activiteiten te kunnen ondernemen. En de indertijd door het vakbondsbestuur ingestelde commissie voor vrouwenarbeid vertoont de leemte, dat er te weinig deskundigen en te veel mannen in zitten, die met ander vakbondswerk belast zijn. De vrouwelijke leden dier commissie kunnen voorts ten aanzien van bepaalde vraagstukken beslist niet terugvallen op een standpunt van het verbond, omdat dit er eenvoudig nog niet is. Zodoende hebben noch deze commissie, noch de in sommige bonden gevormde zogenaamde schaduwcommissies een bepaalde status in ons vakverenigingsbestel." Voor onmiddellijk opnemen van de functionaresse in het dagelijks bestuur van het NVV blijkt het NVV-bestuur niet te voelen. Wel wil het hiertoe op termijn overgaan. Het meent dat zij "eerst de gelegenheid moet hebben om te tonen welke capaciteiten ze heeft en dat zij eerst daarna een plaats in het dagelijks verbondsbestuur dient te krijgen".¹⁸

Namens ANMB en Mercurius opponeert opmerkelijk genoeg Nelemans tegen dit voorstel. Hij beweert, zonder dat echt hard te maken, dat nog onduidelijk is wat de functionaresse eigenlijk moet gaan doen en acht het verkiezen van een dagelijks bestuurder een recht van het kongres, dat het bestuur niet bij voorbaat aan zich kan trekken. Was een concrete persoon genoemd, dan had hij er welwillender tegenover gestaan. Nu is hij ervoor het opnemen in het bestuur geheel te schrappen. Weinig inhoudelijke kritiek dus, maar wel een op formaliteiten gebaseerd obstakel voor wat de actieve vrouwen uit de kommissie voor ogen staat. Voorzitter Dirk Roemers verdedigt de handelwijze en bedoelingen van het bestuur. Eerder had hij er al op gewezen, dat "de vakbeweging met heel wat problemen te maken heeft, die in het bijzonder ook voor de werkende vrouw van belang zijn. Maar in ons dagelijks bestuur beschikken wij niet over iemand, die deze problemen kan bekijken vanuit het standpunt van de vrouw en dat ondervinden wij als een gemis. Nu is het natuurlijk niet zo, dat wij menen, dat er een vrouw in het dagelijks bestuur zou moeten komen alleen maar omdat ze een vrouw is, maar dat element in de beleidsvorming vind ik toch wel van betekenis. Ik noem als voorbeeld uit de laatste tijd de vraag of een weduwe-uitkering op een bepaalde leeftijd een tijdelijk karakter moet krijgen vanwege de mogelijkheid om een produktieve functie te verkrijgen. Daarover hebben wij als dagelijks bestuur een standpunt moeten bepalen zonder dat wij konden beschikken over iemand, die dat vanuit het standpunt van de vrouw kon bekijken. Naarmate de vrouw in het

produktieproces een grotere plaats inneemt, gaan we dat gemis meer als een tekortkoming voelen".¹⁹ Een meerderheid op het kongres denkt daar anders over. Op voorstel van metaalbewerkerbond en Mercurius verwerpt zij het opnemen van de funktionaresse in het NVV-bestuur met 281.000 tegen 171.000 stemmen. Wel machtigt het kongres het bestuur met algemene stemmen een sekretariaat in te stellen dat onder verantwoordelijkheid van het NVV-bestuur werkt aan de uitvoering van de taken van de vakbeweging ten behoeve van de werknemers.

Het *Sekretariaat Vrouwelijke Werknemers*, al snel *NVV-Vrouwen-sekretariaat* genoemd, moet worden bijgestaan door een orgaan waarin de vertegenwoordigers van de aangesloten bonden die verantwoordelijk zijn voor het vrouwenwerk in de betreffende bedrijfstak zitting hebben. Dit orgaan – de voortgezette Kommissie Vrouwenarbeid – moet de taken van het sekretariaat en de activiteiten van de bonden koördineren. Al is het dan zonder bestuursverantwoordelijkheid, de kommissie heeft toch een nieuwe en sterkere organisatorische structuur bereikt. Een succes vooral voor de actieve vrouwen uit de kommissie. Hoe intussen veel NVV'ers over de man-vrouw-verhouding in het kader van de vakbeweging denken, komt nog eens pijnlijk scherp naar voren in de rapportage in *De Vakbeweging* van Wim van Halm over de tijdens het kongres gehouden tentoonstelling met als onderwerp 'Onze vakbondspropaganda'. Daarover schrijft hij: "De samenstellers van de tentoonstelling hadden niet verzuimd erop te attenderen, dat er nog veel te weinig aandacht wordt geschonken aan de rol die de vrouw des huizes indirect in de vakbeweging speelt. De man is lid, maar... zijn vrouw betaalt als regel de contributie, een uitgave die iedere week terugkomt. Ook zij moet dat een nuttige uitgave vinden. Háár overtuigen is daarom hém (meestal) behouden. In dit verband verdient het werk van onze NVV-Vrouwenbond bijzondere belangstelling."²⁰ Over de werknemers en de propaganda onder deze vrouwen bij hem geen woord. Voor de bij het vrouwensekretariaat aan te stellen funktionaresse denkt het NVV-bestuur tot vrees van de vrouwen uit de kommissie aan een vrouw met academische opleiding. (Dit laatste is geen extra eis aan vrouwen, maar is in overeenstemming met wat in deze jaren ook van mannen verlangd gaat worden.) De Vries hierover op het kongres: "Ons voorstel om zo'n secretaresse (bedoeld is de functionaresse – br) op den duur te doen uitmaken van het vakbondsbestuur, berust in de eerste plaats hierop, dat we menen, dat de functie daardoor aantrekkelijker is voor iemand, die een bepaalde opleiding heeft genoten".²¹ Het loopt voor de vrouwen uit de

19. Idem, 139.
20. *De Vakbeweging*, 13 oktober
1959, 316-317.

21. *Verlag 22e algemene vergadering
NVV*, 139.

kommissie, die aan een vrouw met vakbondservaring de voorkeur geven, echter goed af. Wel vergt de sollicitatieprocedure door gebrek aan doortastendheid van het NVV-bestuur nog veel tijd. Maar per 1 februari 1961 kan Nel Tegelaar, die overigens pas kort lid is van de ABVA en nog weinig vakbondservaring heeft, beginnen als staf-medewerkster van het sekretariaat en als sekretaris van de Commissie Vrouwenarbeid. Het voorzitterschap van deze commissie blijft echter in mannenhanden. Het komt zelfs in die van Nelemans. De commissie bestaat opnieuw in meerderheid uit mannen: elf van de achttien. Tot de zeven vrouwen behoren de oorspronkelijke vier alsmede Albrecht, Hoitink-Obelink en Tegelaar.

Samenvattend: het ontstaan van de Commissie Vrouwenarbeid van het NVV (1955) is niet alleen te danken aan de Vrouwenbond, maar ook aan een kleine groep vrouwelijke kaderleden en bestuurders van vakbonden die zich samen speciaal voor vrouwen inzetten. Het zijn vooral deze vrouwen die het werk van de commissie en de oprichting van het NVV-Vrouwensekretariaat (1959) hebben bewerkstelligd. Hoewel de vrouwen in het NVV geen bestuursverantwoordelijkheid krijgen, is het resultaat een sterkere organisatorische structuur voor vrouwen binnen het verbond. De betekenis hiervan moet, gezien de weerstand en het onbegrip van veel mannen, niet worden overschat. Maar ook niet onderschat! Denken we maar aan de akties die vrouwen begin jaren zestig binnen en met de vakbeweging voor gelijke beloning gaan voeren. De basis hiervoor is gelegd door de Commissie Vrouwenarbeid en in het bijzonder de actieve vrouwen daarin. Met veel moeite hebben zij immers enige verandering in opvattingen en organisatorische ruimte bereikt. Of hier van vrouwenbeweging gesproken kan worden, is de vraag. In elk geval ontbreekt het massale karakter over langere tijd. Juister lijkt me te spreken van pionierstersarbeid, die de vrouwen van de commissie en het sekretariaat hebben geleverd. Tegen alle weerstanden in hebben zij volgehouden, in een marge die werd bepaald door hun mogelijkheden en de door het vooruitzicht op meer leden aangegeven tolerantie van mannen. Voor een oordeel over het werkelijk succes van het vrouwensekretariaat, een vergelijking met de in 1945 niet teruggekeerde en in feite vergeten vooroorlogse NVV-kommissie vrouwenarbeid²² en de aansluiting bij de tweede feministische golf in de jaren zeventig is meer onderzoek nodig. Deze onderwerpen vallen echter buiten het bestek van dit artikel.

Het ontstaan van de Vrouwenkommissie van IVVV en IBS (1956)
Hoe staat het intussen in andere landen en op internationaal vakbewegingsniveau met afzonderlijke organisatorische voorzieningen

voor vrouwen? Uit een in 1958 gepubliceerd rapport blijkt dat dan binnen het IVVV vrouwencommissies bestaan, zowel op nationaal niveau als lager (regionaal en plaatselijk) werkzaam, in vijf Europese landen (Duitsland, Engeland, Noorwegen, Oostenrijk en Zweden) en in vier landen daarbuiten (Ceylon, Israël, Japan en de Verenigde Staten). Een commissie die alleen op nationaal niveau actief is, zoals in Nederland, bestaat ook in Zwitserland. Aparte functionaressen voor vrouwenwerk zijn er vóór het Nederlandse besluit in 1959 alleen in Duitsland, Engeland, Noorwegen, Oostenrijk en Zweden. Het vrouwenwerk in de Nederlandse vakbeweging halverwege de jaren vijftig blijkt dus tot de lichtere varianten te behoren (alleen op nationaal niveau werkzaam, geen eigen functionaresse). Andere landen zijn Nederland voorgegaan, waarvan de Nederlandse vrouwen gebruik hebben kunnen maken door kennis te nemen van het vrouwenwerk aldaar (Zweden, Engeland maar vooral Duitsland). Van de nu nader te bespreken Vrouwencommissie van het Internationale Beroeps Sekretariaten, die in 1956 is gevormd, maakt Nederland vanaf het begin via het internationale beroepssekretariaat van handels- en kantoorbedienden deel uit. Van daadwerkelijke vertegenwoordiging kan door gebrekkige middelen van de Kommissie Vrouwenarbeid slechts op incidentele wijze sprake zijn. Met de oprichting van het Vrouwensekretariaat ontstaat echter een permanente relatie. Het sluit zich aan bij de Vrouwencommissie van IVVV en IBS en neemt actief aan de werkzaamheden ervan deel. De aandrang tot oprichting van deze internationale commissie is eveneens van vrouwen uitgegaan. In tegenstelling tot de Nederlandse is dit een geheel uit vrouwen bestaande commissie.

22

Tot de activiteiten die het in 1949 gevormde IVVV onderneemt, behoort het organiseren van jaarlijkse, twee weken durende internationale vakbondszomerscholen. De vierde zomerschool, die van 13 tot 27 juni 1953 plaats vindt in het Franse plaatsje La Brévière met steun van de UNESCO, is op veler verzoek speciaal voor vrouwen bestemd. Het verbond haast zich te verklaren dat het hier niet van zijn standpunt afwijkt, dat mannen en vrouwen gezamenlijk in één en dezelfde vakorganisatie moeten werken. Maar het erkent – in een voor de houding van mannen in de vakbeweging sprekend citaat – eveneens dat er “ongetwijfeld vakbondsproblemen bestaan, waarin onze vrouwelijke kollega’s bijzonder zijn geïnteresseerd. Ook staat vast dat het vakbondslidmaatschap van vrouwen veel te wensen overlaat”.²³ De 51 deelnemers uit 22 Europese, Amerikaanse, Afrikaanse en Aziatische landen – uit Nederland neemt in elk geval F. ten Cate van Mercurius deel – bespreken er de economische en

23. *Verslag derde wereldkongres IVVV 4-11 juli 1953*, Duitse versie, 90.

sociale voorwaarden van vrouwenarbeid, het principe van gelijk loon voor gelijke arbeid en de rol van vrouwen bij het oplossen van mondiale problemen. Van belang voor de internationale organisatie is hun aanbeveling aan het IVVV-bestuur een aparte commissie voor 'vrouwenvraagstukken' in te stellen.

Net als in de Nederlandse ontwikkeling is opvallend dat zij hierbij niet teruggrijpen op een vroegere verworvenheid. Door toedoen van de vrouwenbeweging rond de eerste wereldoorlog hebben in het begin van de jaren twintig verschillende internationale konferenties van werkende vrouwen plaatsgevonden, die tenslotte organisatorisch vorm hebben gekregen in de Vrouwenkommissie van het Internationaal Verbond van Vakverenigingen (IVV). Deze commissie beraadslagt en adviseert regelmatig over verschillende vrouwenaangelegenheden.²⁴ Bij de opheffing van het IVV en de oprichting van het Wereldvakverbond (WVV) in 1945 speelt deze vrouwenkommissie echter geen rol meer. Het duurt bijna tien jaar eer in de internationale niet-konfessionele vakbeweging opnieuw van vrouwenactiviteiten in de vorm van afzonderlijke bijeenkomsten en commissies kan worden gesproken. Dit geldt zowel voor het WVV als het IVVV, dat zich in 1949 van het WVV afscheidt.

In mei 1955 besluit het IVVV-bestuur 'na uitvoerig onderzoek' om de voorbereidingen ter hand te nemen voor een aparte vrouwenkommissie samen met de Internationale Beroeps Sekretariaten. Deze laatste, zowel ten opzichte van het IVVV als van elkaar autonome, organisaties kennen voor het algemene beleid een gezamenlijk bestuur, dat met het IVVV een vrijwillige band onderhoudt en ongeveer dezelfde politieke lijn voorstaat. Dit heeft twee maanden eerder een soortgelijk besluit genomen. In de gezamenlijke voorbereidingskommissie, die in februari 1956 bijeenkomt, hebben twaalf afgevaardigden uit acht landen zitting. Zij houden zich bezig met economische en sociale vraagstukken, organisatorisch werk, scholing en propaganda. Hun voorstellen vinden instemming bij IVVV en IBS en monden uit in de permanente *Advieskommissie inzake Vraagstukken van Werkneemsters* (Consultant Committee for Women Workers' Questions), kortweg *Vrouwenkommissie*. Het IVVV benoemt hierin aanvankelijk vijf vrouwen, de IBS zeven. Later worden de aantallen uitgebreid. Voor het koördinerende en sekretariële werk van de commissie wordt als assistente Marcelle Dehareng uit België aangesteld, die dit werk bijna dertig jaar zal verrichten. Eerste voorzitter is de Oostenrijkse Wilhelmina Moik. Opmerkelijk is dat het in hoofdzaak om een Europese aangelegenheid gaat. In de eerste samenstelling zijn alleen Europese landen vertegenwoordigd:²⁵

24. B. Reinalda, *Verworpenen der aarde ontwaakt! Politiek-sociale beweging in internationaal perspectief*, Nijmeegse Studies nr 4,

mei 1984, 126.
25. *Verslag vijfde wereldkongres IVVV 5-13 juli 1957*, Duitse versie, 135.

Voor het IVVV

Duitsland	Maria Weber	Deutscher Gewerkschaftsbund
Engeland	Anne Godwin	Trades Union Congress
Frankrijk	Rose Etienne	CGT-Force Ouvrière
Oostenrijk	Wilhelmina Moik	Österreichischer Gewerkschaftsbund
Zweden	Sigrid Ekendahl	Landesorganisationen i Sverige

Voor de IBS

België	Jeanne Célis	IBS van onderwijzend personeel
Denemarken	Edith Olsen	IBS van industriearbeid(st)ers
Duitsland	Elisabeth Ostermeier	IBS van voedingsmiddelenarbeid(st)ers
	Käthe Sodan	IBS van typografen
Engeland	Edith Maycock	IBS van textielarbeid(st)ers
Nederland	Co van den Born	IBS van handels- en kantoorpersoneel
Noorwegen	Karin Marie Sohlie	IBS van overheidspersoneel

Om het wereldwijde karakter te benadrukken benoemt de commissie korresponderende leden voor de continenten Azië (Maniben Kara), Latijns-Amerika (Carmen Araizo), Noord-Amerika (Nancy Pratt, later Ann Draper) en Afrika. Beperkte financiële middelen voor reisen verblijfkosten spelen hier een rol. Voorlopig blijft het zwaartepunt van de commissie Europees. Vooral Europese vrouwen wonen de vergaderingen in Brussel bij en het voorzitterschap is in Europese handen. Maar wanneer de Commissie voor de Rechtstoestand van de Vrouw (Commission on the Status of Women) van de Verenigde Naties in 1959 in New York vergadert, is de Vrouwencommissie vertegenwoordigd door een grote delegatie Amerikaanse IVVV-vakbondsvrouwen. Na enige jaren benoemt de commissie de korrespondentes niet meer per kontinent, maar per organisatie die niet in de commissie is vertegenwoordigd. Deze uitbreiding heeft de bedoeling niet-Europese vrouwen meer in de meningvorming te betrekken. In 1965 bestaan er zeven korrespondentschappen in vijf Europese landen (Finland 2, Griekenland, Italië 2, Noorwegen en Zwitserland) en zeventien in vijftien landen daarbuiten (Brits Guyana, Columbia, Dominikaanse Republiek, Gambia, India 2, Indonesië, Japan 2, Libanon, Mauritius, Mexico, Somalië, Taiwan, West-Indië, Zuid-Afrika en Zuid-Viet Nam). Er zijn in die tijd volgens Co van den Born ongeveer twintig actieve vrouwen die de vergaderingen van de commissie regelmatig bijwonen.

De werkzaamheden van de commissie zijn in 1956 begonnen. In dat jaar komt het IVVV in april met een resolutie en in juli met de brochure *Vrouwen. Dit is ook Uw strijd!*. Deze uitingen zijn nog niet te beschouwen als resultaten van de Vrouwencommissie. Veeleer

zijn het nog sterk op de bijzondere bescherming van werknemers de nadruk leggende uitspraken van het IVVV-bestuur, die begrepen moeten worden binnen de rivaliteit en politieke tegenstellingen met het WVV. De resolutie, die op sterkere organisatie van werknemers aandringt, erkent dat de toestand van buitenshuis werkende vrouwen beter is dan vroeger maar vindt deze nog allesbehalve bevredigend. Zij bevat eisen inzake toepassing van gelijk loon, opheffing van diskriminatie op grond van geslacht, bescherming van het moederschap, bescherming tegen te zware lichamelijke arbeid, invoering van regelingen die vrouwen toestaan hun werkplek te verlaten om hun jonge kinderen te verzorgen en uitbouw van sociale voorzieningen die de buitenshuis werkzame vrouwen ondersteunen in hun dubbele taak als werknemers en huisvrouwen. De aangesloten organisaties worden opgewekt zich hiervoor in te spannen door middel van scholing, propaganda en uitbreiding van het aantal vrouwelijke leden. Deze inspanningen mogen niet tot afzonderlijke organisatie van werknemers leiden, maar moeten voeren tot 'een levendiger deelname aan de algemene vakbondsactiviteiten'. Deze opvattingen zijn ook te vinden in de genoemde brochure. Deze is vooral uitgebracht, omdat het intussen kommunistische WVV die zomer in Boedapest zijn eerste kongres voor werknemers — volgens het IVVV zijn 'zogenaaemde' kongres — belegt. De brochure is dan ook voor de helft aan de positie van werknemers in kommunistische landen gewijd.

Het eerste rapport van de Vrouwenkommissie zelf is de vrucht van twee jaar nadenken over en opsporen van gegevens over de status van werknemers. Het rapport verschijnt in 1958 en behandelt achter-eenvolgens het vakbondslidmaatschap van vrouwen, de aanwezigheid van vrouwenkommissies bij aangesloten organisaties, de deelname van vrouwen in vakbondsactiviteiten, de organisatiegraad per beroepssektor, hindernissen voor het lidmaatschap voor vrouwen, methoden om vrouwen te organiseren, het bestaan van programma's met vrouweisen en de situatie in de zogenoemde minder ontwikkelde landen. Het IVVV neemt het rapport op zijn kongres eind 1959 integraal over en roept de aangesloten organisaties op te zorgen dat méér vrouwelijke afgevaardigden in de verschillende IVVV-organen komen en vrouwen méér aan de activiteiten deelnemen. De Israëliische Yehudit Simhonit is als uitvloeisel van dit besluit in 1960 de eerste vrouw in het IVVV-bestuur. Bezwaren als in Nederland spelen op internationaal niveau kennelijk niet zo'n zware rol.

Geleidelijk aan krijgen aangesloten nationale organisaties meer belangstelling voor het werk van de kommissie en begint ook het IVVV-bestuur rekening te houden met geuite wensen. Op het achtste kongres, dat in 1965 in Amsterdam plaats vindt, neemt het IVVV het handvest *De rechten van de werkende vrouw* aan, gebaseerd op een resolutie over de economische en sociale rechten van buitens-

huis werkende vrouwen en de plaats en rol van vrouwen in de vakbeweging. Volgens het handvest, waarin de rechten in zestien artikelen zijn verwoord, is de rol van vrouwen in het economische en sociale leven "hoe langer hoe belangrijker en voor de ontwikkeling voor haar land onmisbaar geworden. Het aantal vrouwen dat buitenshuis werkt, is aanzienlijk gestegen, vooral in de sectoren buiten de landbouw. Deze tendens is vooral merkbaar in de sterk geïndustrialiseerde landen, maar is eveneens te vinden in de ontwikkelingslanden." Is er in principe geen verschil tussen de vraagstukken van mannelijke en vrouwelijke werknemers, de vrouwen "hebben echter nog afzonderlijke problemen, daar zij in velerlei opzicht bij de man worden achtergesteld en bovendien vaak gezinsverplichtingen hebben." Hoewel er volgens de inleiding op het handvest aanzienlijke vooruitgang is geboekt, "blijft de discriminatie van de vrouw bestaan, zelfs in landen met een hoge graad van economische en sociale ontwikkeling. Het principe 'gelijke beloning voor gelijkwaardige arbeid' wordt nog altijd niet volledig toegepast. De mogelijkheden voor beroepsopleidingen zijn beperkter voor vrouwen dan voor mannen en de toegang tot bepaalde beroepen en hogere functies wordt vaak belemmerd of onmogelijk gemaakt. Bovendien zijn er vaak onvoldoende maatregelen getroffen om de taken van de werkende vrouwen met gezinsverplichtingen te verlichten".²⁶ Een interessante analyse, niet alleen in vergelijking met de opvattingen uit de jaren vijftig (zoals verwoord door het IVVV-bestuur), maar ook met die uit de jaren zeventig (zoals verwoord door de vrouwenbeweging). Voor het eerst hebben nu enkele landen een vrouw in de delegatie opgenomen, die speciaal het woord voert bij de behandeling van handvest en resolutie. Op eerdere IVVV-kongressen zijn vrouwen zelden afgevaardigde (ook hierna blijven de kongressen in hoofdzaak mannenaangelegenheden).

26

Voornaamste taken van de Vrouwencommissie zijn het stimuleren van de ledenwinning van werkneemsters, scholing en publiciteit en het bestuderen van economische en sociale vraagstukken en het aangeven van wegen om tot verbeteringen te komen. Volgens Co van den Born zijn dat "taken, waarbij geduld en uithoudingsvermogen worden gevergd. Bij alles wat de commissie doet is uitgangspunt de vrouwen zover te krijgen, dat ze lid worden van een bond en als ze dat eenmaal zijn ze te stimuleren verantwoordelijkheid te gaan dragen door bijv. een bestuursfunctie te aanvaarden. Daarvoor is scholing nodig. Daaraan wordt dan ook heel veel aandacht besteed. Het bestuderen van economische en sociale vraagstukken mondt uit in

26. *De rechten van de werkende vrouw*. Handvest aangenomen door het achtste wereldcongres van het

I.V.V.V. Amsterdam 7-15 juli 1965, Brussel z.j., 1.

vechten voor het opheffen van de discriminatie die er t.a.v. de vrouwelijke werknemers bestaat en dat betekent: internationaal begrip wekken voor de eisen van deze categorie werknemers." Binnen het IVVV stelt de kommissie ten dienste van het bestuur resoluties op met wensen en verlangens op het gebied van onderwijs, vakopleiding, arbeidsvoorwaarden, pensioenrechten, belasting, huisarbeid, landbouw enzovoort. "Dat zijn allemaal enorm moeilijke taken; omdat de situaties in de diverse landen zo verschillend zijn. Er is niet alleen een grote kloof tussen de ontwikkelingslanden aan de ene kant en de geïndustrialiseerde landen aan de andere kant, maar ook de 'westerse' landen verschillen onderling dikwijls sterk in opvattingen en gegroeide verhoudingen".²⁷

Ontwikkelingen binnen de Internationale Arbeids Organisatie

De Vrouwenkommissie van IVVV en IBS onderhoudt betrekkingen met de Verenigde Naties (in het bijzonder met de UNESCO en de Kommissie voor de Rechtstoestand van de Vrouw) en met de IAO in Genève. Deze laatste heeft in oktober 1959, na al eerder in de naoorlogse periode gespecialiseerde bijeenkomsten inzake werkneemsters te hebben belegd (in 1946, 1951 en 1956), een adviserende *Vrouwenkommissie* — officieel: *Panel of Consultants on the Problems of Women Workers* — ingesteld. Deze bestaat uit 27 op het gebied van vrouwenarbeid deskundig geachte leden (negen namens de Werknemers Groep, negen namens de Werkgevers Groep en negen namens de Regeringen) afkomstig uit tachtig bij de IAO aangesloten landen. De kommissie moet de IAO op de hoogte houden van de belangrijkste gebeurtenissen op het gebied van vrouwenarbeid en het als sekretariaat fungerende Internationale Arbeidsbureau behulpzaam zijn bij het beantwoorden van gestelde vragen. Aan het Arbeidsbureau en daarmee aan de jaarlijkse internationale arbeidskonferentie kan de Vrouwenkommissie voorstellen doen ter oplossing van problemen die voor alle of veel vrouwen in de wereld gelden.

Zodra de Vrouwenkommissie van IVVV en IBS van de plannen tot instelling van de IAO-Vrouwenkommissie hoort, neemt zij contact op met de aangesloten organisaties met het oog op de negen namens de Werknemers Groep voor te dragen personen. Deze Groep gaat ermee akkoord dat acht van de kandidaturen door het IVVV worden uitgebracht. Bovendien mag het IVVV een waarnemer sturen. Van de acht benoemde IVVV-vrouwen, van wie verschillende hiervoor al ter sprake zijn geweest, komen er twee uit Europa (Maria Weber uit Duitsland en Sigrid Ekendahl uit Zweden) en zes uit landen daarbuiten: Maniben Kara uit India, Yehudit Simhonit uit Israël, Angelina Ratsararaibe uit Madagascar, Carmen Araizo uit Mexico, Caroline

27. (Co van den Born), *Inleiding eerste jaars scholingsweek 1968*,

typoskript, 3-4.

Davis uit de Verenigde Staten en Lucy Mvubelo uit Zuid-Afrika.²⁸ Om de deelname aan de oprichting van IAO-Vrouwenkommissie goed voor te bereiden besluit de Vrouwenkommissie van IVVV en IBS haar derde bijeenkomst te verschuiven naar de week voorafgaande aan de oprichting van de IAO-kommissie en deze in Genève te doen plaatsvinden. Ook de agenda wordt daaraan aangepast. Voor het eerst nemen nu ook vrouwen uit Afrika, Azië en Latijns-Amerika aan de beraadslagingen van de Vrouwenkommissie deel. Twee zaken vallen op. In de eerste plaats de grotere globale spreiding van de vrouwen voor de IAO-Vrouwenkommissie in vergelijking met het overwegend Europese stempel van de Vrouwenkommissie van IVVV en IBS. In de tweede plaats de sterke positie die de Vrouwenkommissie van IVVV en IBS binnen de Vrouwenkommissie van de IAO weet te krijgen. In het kader van de IAO-kommissie heeft de Vrouwenkommissie van IVVV en IBS volgens Van den Born tot taak "vooral te letten op die facetten van al die onderwerpen die voor de vrouw net even anders liggen dan voor de man of van specifiek belang zijn voor de vrouwelijke werknemer. Er is bijv. uitstekend werk gedaan op het gebied van de moederschapzorg, de werkende vrouw met gezinsverantwoordelijkheid en noodzakelijke herzieningen van de normen voor werkende vrouwen".²⁹

Ten aanzien van de IAO-activiteiten op het punt van vrouwenarbeid over een langere tijdperiode konstateert G.A. Johnston in zijn in 1970 verschenen IAO-studie twee belangrijke algemene trends in het beleid van de organisatie. De eerste betreft het streven effectiever gebruik te maken van vrouwenarbeid, de tweede het bevorderen van gelijke kansen en behandeling van vrouwen en mannen. In dit verband wijst hij op een geleidelijke verschuiving in de werkzaamheden van de IAO met betrekking tot werknemers van "sociale beschermende maatregelen waaronder het verbod op aanstellen van vrouwen of het alleen onder speciale voorwaarden toestaan daarvan" naar "maatregelen bedoeld om effectiever gebruik te maken van de diensten van vrouwen in de beroepsbevolking en het bevorderen van gelijke kansen en gelijke behandeling voor vrouwen en mannen met betrekking tot voorbereiding op het beroep, werkgelegenheid en lonen". Ter illustratie van de door hem als "positievere benadering" aangeduide trend vermeldt hij de resolutie uit 1947, die de onbillijke behandeling van werknemers wil wegnemen "met volledig begrip voor de specifieke problemen die voortkomen uit de actuele maar veranderende sociale, economische en industriële omstandigheden in de verschillende delen van de wereld". De resolutie beveelt daartoe voortzetting aan van gedetailleerde studie naar de werkgelegenheid van

vrouwen en het effect daarvan op de arbeidsmarkt. Ook moet studie worden verricht – en dit wijst op de waarde die men aan het gezin hecht – naar de werkgelegenheid van moeders van gezinnen, industriële huisarbeid, de status van huishoudelijk personeel en de te nemen stappen om werkneemsters te beschermen, met in gedachten hun rol als moeders en zorgsters voor huiselijkheid.

Ruim tien jaar later, in 1959, stelt de IAO vast dat de werkgelegenheidskansen voor vrouwen bijna overal flink zijn gestegen. De organisatie wijst nu op het belang van de volledige aanwending van werkneemsters als een meebepalend element in het efficiënt gebruik van de produktiefaktor arbeid, aldus Johnston. Hoogste prioriteit met het oog op de toekomst heeft de voorbereiding op het beroep voor meisjes en vrouwen. Verder is aandacht nodig voor de omstandigheden van vrouwen in de landbouw en het benadrukken van de gelijke beloning alsmede onderzoek naar de werkgelegenheidsproblemen van gehuwde vrouwen en de uitwerking van technologische ontwikkelingen op de werkgelegenheidskansen voor vrouwen.³⁰

Voorbeeld bij uitstek van het in het kader van economische liberalisatiegedachten wegnemen van ongelijkheden is natuurlijk de naoorlogse herbevestiging van het principe van gelijk loon voor gelijke arbeid. In feite was dit al een van de algemene beginselen in het vredesverdrag uit 1919. Bovendien is het bij de herziening van de konstitutie van de IAO in 1946 als zodanig in de preambule opgenomen. Binnen de Verenigde Naties echter heeft de Economische en Sociale Raad het punt op verzoek van het WVV op de agenda geplaatst en besproken. Ook de VN-Kommissie voor de Rechts-toestand van de Vrouw heeft er een aanbeveling over uitgegeven. Het gevolg is een herbevestiging van het principe en een verzoek aan de IAO dit nader vorm te geven. Dit krijgt het in 1951 in de bekende Konventie nummer 100 over gelijke beloning.³¹ Ook het al eerder genoemde EEG-verdrag uit 1957 gaat van dit principe uit en wel om concurrentievervalsing te voorkomen. De doorvoering geschiedt echter met souplesse. De oorspronkelijk overeengekomen termijnen worden verlengd. Op 30 december 1961 verplicht het verdrag de lidstaten per 1 juli 1962 de loonverschillen tot maximaal 15%, per 1 juli 1963 tot maximaal 10% en per 1 januari 1965 tot nul terug te brengen. Nederland laat zien hoe nog gedraald kan worden met de uitvoering van het principe van gelijke beloning en de internationale regelingen daarover. Pas in 1971 ratificeert het parlement Konventie nummer 100 van de IAO en het duurt nog tot 1 januari 1975 eer de wet op de gelijke behandeling van vrouwen en mannen in werking treedt.

30. G.A. Johnston, *The International Labour Organisation. Its work for social and economic progress*, Londen 1970, 227-228. Vgl. ook *Activities of the I.L.O. 1959-1960*.

Report of the Director-General (Part II) to the International Labour Conference, Forty-fourth Session, 1960, Genève 1960, 55-56.

31. Johnston, a.w., 161.

Samenvattend is te konstaten dat verschillende nationaal actieve vakbondsvrouwen (bijvoorbeeld uit Duitsland Maria Weber, uit Engeland Anne Godwin en uit Nederland Co van den Born) elkaar ontmoeten binnen de door IVVV en IBS gezamenlijk ingestelde Vrouwenkommissie (1956). Het nationale vrouwenwerk staat dus niet op zichzelf. Naast bilaterale kontakten – mede gestimuleerd door processen van Europese integratie – is er ook internationale coördinatie. De geheel uit vrouwen bestaande commissie bereidt voor het IVVV-bestuur resoluties voor, waarin wensen van vrouwen zijn verwoord en begeleidt het werk van de in 1959 ingestelde IAO-Vrouwenkommissie. Binnen de IAO krijgt de Vrouwenkommissie van IVVV en IBS te maken met een al eerder ingezette trend naar een effectiever gebruik van vrouwenarbeid en een op groter gelijkheid gerichte regulering. Daarbij sluiten nationale wensen naar bijvoorbeeld meer werkgelegenheidskansen voor gehuwde vrouwen en gelijke beloning aan. In feite wordt daarmee de nationale positie tegenover in dit opzicht de boot afhoudende mannen – en Nederland is hiervan een scherp voorbeeld – sterker.

In het kader van de door Cox en Jacobson geformuleerde theorie over de naoorlogse hegemonie van de Verenigde Staten vallen op het punt van vrouwen en vakbeweging twee zaken op. In de eerste plaats het sterk Europese stempel van de Vrouwenkommissie van IVVV en IBS. In de tweede plaats de manifestatie van Amerikaanse vakbondsvrouwen in internationale organisaties in 1959 (in New York in de Commissie voor de Rechtstoestand van de Vrouw en in Genève in de IAO-Vrouwenkommissie). Voor het trekken van konklussies bieden de hier geboden gegevens nog te weinig houvast. Wel kunnen zij worden meegenomen bij het formuleren van vragen omtrent de naoorlogse sociaal-ekonomische verhoudingen tussen de Verenigde Staten en Europa die ook naar geslacht willen differentiëren.